

A MADÁRTANI INTÉZET TERMÉSZETVÉDELMI TEVÉKENYSÉGE*

Dr. Sterbetz István

Évszázados fennállása során a madarak vonulásával, rendszertanával, védelmével, faunisztikájával, mezőgazdasági szerepével és ökológiájával foglalkozó kutatások, és a szakterület államigazgatási teendői képezték a Madártani Intézet feladatkörét. E kiemelt, és egyéb studiumok mellett az Intézet oktatással, ismeretterjesztéssel is foglalkozott.

Az élő rendszerek feltárásában, kíméletes hasznosításában, védelmében, megismertetésében, megszerettetésében a felsoroltak mindegyikének gyakorlatra kiható szerepe van. Ökoszisztémákban gondolkodva ezért valamennyi vonatkozásával természetvédelmi tevékenységként is el kell fogadnunk ezt a munkaprogramot! Mikor pedig ilyen nézőpontból készítünk róla rövid számvetést, arra keressük a választ, hogy a fauna- és élőhelyfeltárásban, azok védelmében, kezelésük tudományos támogatásában az Intézet működése milyen sommás eredményeket hozott.

A fauna megismerése

Madárfaunánk vizsgálata 1881–87 között vonuláskutató programokkal kezdődött, amelyeket *Tschusi Viktor von Schmiedhoffen* szervezett az Osztrák–Magyar Monarchia területére. Ezt követte a már *Herman Ottó* által 1890-ben felállított, tizenhat főből álló vonuláskutató munkacsoport. A három évvel később megszülető Magyar Ornitológiai Központ (a későbbi Madártani Intézet) ezekből fejlesztette tovább az országot fedő külső munkatársi hálózatát. Időnként hivatalok, intézmények, társadalmi szervezetek is csatlakoztak az adatszolgáltatásokhoz. Így pl. az Állami Erdészet végezte egykor az erdei szalonka (*Scolopax rusticola*), és a daru (*Grus grus*) kárpát-medencei vonulásának adatgyűjtését, vagy ismételten a falujáró postásokra épült a fehér gólya állomány (*Ciconia ciconia*) fölmérését, de a vadászati szervezet is mindenkor kivette a részét a tájékoztatásból. Az évtizedek során folyvást gyarapodó külső munkatársi gárdából jött létre 1974-ben a Magyar Madártani Egyesület (a mai Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület), amely számos, főképp gyakorlati madárvédelmi és propaganda feladatot vállalt át az ekkor már államigazgatási munkával is terhelt Intézettől.

A vonulás- és faunavizsgálatok kezdetben pusztán csak az előfordulási adatok jelentésére szorítkoztak. Később alakultak ki az egyre jelentősebb

*Elhangzott a Madártani Intézet 1993. október 16-i centenáriumi ünnepségén.

éőhelyeket, vagy tájegységeket vizsgáló célprogramok. Ilyen volt pl. a Hortobágnak, a Szegedi-Fehér-tónak, a Délkelet-Alföld védett természeti területeinek, a Duna-Tisza közének, a Bakonynek, vagy a Balaton-vidéknek évtizedekre terjedő faunakutatása. *Vönöczky-Schenk Jakab*nak az 1918. évi kócsagvizsgálata nyitotta meg a sorát az egyes veszélyeztetett fajok állományalakulását értékelő tanulmányoknak, amelyek oknyomozó szemléletükkel kifejezetten természetvédelmi érdekeltségűek.

A hazai madártani közlemények tekintélyes hányada faunisztikával foglalkozik. 1989-ben jelent meg először az Intézet által összeállított madárnévjegyzék. Az eredeti elgondolás szerint a *Nomenclator Avium Hungariae*-t húszévenként kellett volna megújítani. Nyomdai és pénzügyi nehézségek miatt azonban ez csak időeltérésekkel történt meg. 1944-ben a háborús tűzvész több szobát megtöltő adattárat semmisített meg, amely az Intézet pusztulásáig gyűlt össze a hazai madárvilág ismeretéről.

1945 után a korábban még csak előfordulási adatokat gyűjtő és rendszer-tani problémákat vizsgáló faunafeltárás fokozatosan a mennyiségi viszonyokat is az ökológiai adottságokat is figyelembe vevő szemléletével vált egyre korszerűbbé.

A magyar faunában a madarak a legjobban kutatottak. Rendszertani feldolgozottságuk választékos, az egyes fajok elterjedéséről és állományviszonyairól a körülményekhez képest tájékozottak vagyunk. Napjainkban azonban a faunasztika a tudományos madártanban világszerte kezd érdeklenné válni, és érthető, hogy a modern kutatási irányzatok számára ez a témakör már nem jelent vonzerőt. A természetvédelem azonban továbbra sem nélkülözheti a gyakorlatából, mivel itt a folyamatos faunavizsgálat átvitt értelemben leltározást jelent. A Madártani Intézet hosszú munkásságának egyik kimondottan gyakorlati jelentőségű érdeme, hogy hagyományteremtőn szervezte, fejlesztette, irányította az ország madárvilágának megismerését. A belőle származó eredmények nélkülözhetetlenek a természeti értékek tudományos háttérrel kívánó kezeléséhez!

A fauna védelme

Az Intézet sokfelé ágazó tevékenységét mindenkor a védelem szemlélete hatotta át. Kezdetben még csak a madarakra szorítkozva, később más gerinces csoportokra is kiterjedten, majd végül az ökoszisztémákban gondolkodó természetgondozás feladataiban.

A jogilag is szabályozott madárvédelmet az 1883. évi vadászati törvénytől számítjuk, amely számos, mezőgazdaságilag hasznosként megítélt madárról is rendelkezett. Ezt követte a 132 madárfajt és jónéhány emlőst is védő, 1901. III. 18-án kelt első magyar madárvédelmi körrendelet, amely már a Magyar Ornitológiai Központ közreműködésével készült. Ettől kezdve a madártani intézet részt vett minden olyan jogszabály megalkotásában, amely a hazai állatvilág védelmében érdekelt.

A századfordulókor két alapvető mű szelleme hatotta át a madárvilág értékelését. 1899-ben *Chernel István*nak: *Magyarország madarai különös tekintet-*

tel gazdasági jelentőségükre c. hatalmas munkája, majd 1901-ben *Herman Ottónak: A madarak hasznáról és káráról* azóta számos kiadásban megjelent könyve. E nagy népszerűségnek örvendő munkák bár jól érzékeltetik már, hogy egy vadon élő állatot nem nevezhetünk egyértelműen hasznosnak vagy károsnak, hangvételük azonban mégis elsősorban a növényvédelmi és az esztétikai – érzelmi jelentőségű fajokkal rokonszenvez. Ez a látásmód alakította ki a főképp énekesmadarak telepítésére, óvására, etetésére törekvő klasszikus madárvédelmet. Az 1906-ban alapított *Kühnel Márton* féle fészekodugyártól vásárolt több ezer madárodunak állami erdőgazdaságokban történt kihelyezésével bontakozott ki az a nagy népszerűségnek örvendő madárvédelmi munka, amely két vezéralakjának, *Csörgey Titusznak* és *Vertse Albertnek* életműve. A rovarévó énekesmadarak mezőgazdasági szerepét a korabeli értékelés gyakran eltúlozta. Ma már a növényvédelem biológiai alapjainak bővülésével erről óvatosabban fogalmazunk. Ezzel szemben a telepítő, etető madárvédelem természetvédelmi jelentősége változatlanul óriási, lévén az ember és a természet közvetlen kapcsolatát tudatosító, érzelmekre ható szemléletformáló lehetőségek egyike!

1901-től a Földművelésügyi Minisztérium felügyelete alá kerülő intézménynek a mezőgazdasági madárproblémák vizsgálata vált fő feladatává. E program *Csiki Ernő* 1904-ben kezdődő vizsgálatsorozatával kezdődött, és bár visszafogottabban, de máig sem szűnt meg. A táplálkozásvizsgálatok kezdeti szakasza még a hagyományos "begyelemzésekben" merült ki, majd a harmincas évektől *Vasvári Miklós* fejlesztette azt ökológiai elmélyültségű bromatológiai tudománnyá. Az évtizedek során énekesek, ragadozók, baglyok, tyúkfélék, gémfajok, úszó-gázló és partimadarak változatos fajlistáját dolgozták fel ezek a jórészt nagy példányszámon végzett kutatások, és közvetlen gazdasági rendeltetésük mellett sokrétűen szolgálták a természetvédelmet is. Egzakt eredményeikkel rávilágítottak arra, hogy a vizsgált fajok milyen táplálékigénnyel és milyen szereppel illeszkednek az életközösségekbe, de ugyanakkor az emésztőrendszereikből kimutatott táplálékneveknek az elterjedési, és bizonyos mértékig a tömegviszonyaairól is tájékozódhatunk. Az agrárkörnyezetben élő állatok táplálkozása gyakorta támaszt a természetvédelem és a gazdálkodók között érdekütköző vitát. Ezek elfogulatlan elbírálását csak vizsgálati tényekre lehet alapozni!

1964. január 1-jétől a Madártani Intézet a természetvédelmi főhatóság szervezetébe került, ahol még hangsúlyosabbá vált a faunavédelem, és a veszélyeztetett fajok vizsgálata kiemelt szerepet kapott. Terjedelmes tanulmányok, vagy önálló kötetek formájában számos faj monografikus feldolgozására is sor került, mint pl. a kis kócsag (*Egretta garzetta*), a túzok (*Otis tarda*), a székicsér (*Glareola pratincola*), a szajkó (*Garrulus glandarius*), a kövirigó (*Monticola saxatilis*), a karvalyposzáta (*Sylvia nisoria*), a kékbegy (*Luscinia svecia*) és a vadászható vízimadarak. 1966-tól datálható a *Glutz U. v. Blotzheim és munkatársai* szerkesztésében megjelenő: "Handbuch der Vögel Mitteleuropas", majd 1977-től a *Cramp, S.* szervezte munkaközösség: "Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Afrika" sorozat köteteinek megjelentetése. E nagy jelentőségű kézikönyvek magyar vonatkozásainak kidolgozását jórészt

a Madártani Intézet munkatársai végezték el. Az 1989-ben megjelent magyarországi Vörös Könyvben szereplő gerinces állatfajok fejezeteit sok évtizedes vizsgálataira alapozva az Intézet dolgozta ki. Ez az összeállítás lexikális tömörséggel foglalja össze mindazt, amit a veszélyeztetett fajokról tudunk, és a védelmükben felhasználhatunk.

1974-ben az Országos Természetvédelmi Hivatal elnökének 290. sz. határozata 18 halfaj, 15 kétéltű, 15 hüllő és 48 emlős állat védetté nyilvánításáról rendelkezett. Ugyanakkor megállapította valamennyi védett faj eszmei értékét is. Ezeket a védelmi programokat a Madártani Intézet készítette, és a jogszabály hatálybalépéséről a hazai védett állatvilág egészére kiterjedően látja el a szakhatósági teendőket is.

Az Intézet faunavédelmi tevékenységében a vadászati igazgatással történő együttműködésnek is fontos szerep jutott. A vadászható és a védett fajok kijelölésében, a vadászati módok vagy a vadászati idények meghatározásában az Intézet javaslatai jelentették a hivatalos természetvédelmi állásfoglalást. A Madártani Intézet és a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Vadászati Osztálya összehangolt együttműködésének eredményeként Magyarországon másfél évtizeddel hamarabb valósult meg a kártevő ragadozó állatok mérgezésének, sérülést okozó csapdázásának, meg a kifogásolható vadászati módszereknek betiltása, mint ahogy ezt később a Berni Egyezmény a hozzá csatlakozó tagországoknak előírta!

A faunavédelemben az Intézet azáltal szolgálta az egyetemes természetvédelmet, hogy elsősorban a madaraknál, de egyéb gerinces csoportoknál is feltárta a veszélyeztetett vagy védelemre szoruló fajok helyzetét, és kutatási tapasztalatokkal megalapozta a védelem teendőit. Ennek eredményeként Magyarországon a 19 vadászható és a két verébfaj kivételével valamennyi madarat – összesen 340 faj –, 58 emlőst, 15 hüllőt, 16 kétéltűt és 28 halfajt nyilvánítottak védetté.

Az élőhelyek védelme

A területekről rendelkező természetvédelmi intézkedések legrégibb nyomát a véderdő fogalmát bevezető, 1879. évi első erdőtörvényben véljük megtalálni, amely az így minősített erdőállományok letarolásának tilalmáról rendelkezett. Ez a kötöttség egyben a termőhelyek védelmeként is értelmezhető. A hazai természetvédelemben azonban még sokáig csak a természeti értékek számbavételének szorgalmazása történt. Védendő területek konkrét javaslataival a Madártani Intézet bekapcsolódása, későbbi igazgatója, *Vönnöczky-Schenk Jakab* révén hozott változást. A gondolatébresztést az 1908. évi tanulmánya jelenti, amelyben az Obedszka-Barával foglalkozott. Ezt követte 1911-ben az Ürbő és Dabas-környéki puszták védelmének felvetése. Az 1916 és 1922 közötti írásaiban már az ország jelentősebb madárélőhelyeinek javaslatait vázolja fel. Ezekben szerepel a Hortobágy, különböző kiskunsági területek 80000 holdon, Bodrog- és Tisza-ártérszakaszok, a Kis-Balaton, a Velencei-tó és a Fertő-tó keleti partszegélye. Határainkon túlról az újvidéki gémtelep. A lukácsfalvi Fehér-tó, Bellye és az Obedszka Bara védelmét

indítványozta a mai szerbiai Vajdaságban. *Kaán Károlynak* az 1931-ben kiadott, természetvédelmi alpműnek tekintett kötetében a felsorolt javaslatok a tervezőikre hivatkozással ismétlődnek.

Schenk a természetvédelmi szervezet kifejlesztésének gondolatával is foglalkozott. Megoldásnak tekintette volna a Földművelésügyi Minisztérium keretében egy természetvédelmi ügyosztály felállítását, ahol a Madártani Intézet látná el a tudományos felügyeletet. A védett természeti területek használatáról is korát messze megelőző szemlélettel nyilatkozott. A kormányzathoz intézett, 1919. évi február 19-én kelt memorandumában így ír a Hortobágyról: „A Hortobágy átalakulásával nemcsak jellegzetes állat- és növényvilága, hanem jellegzetes embertípusa, speciálisan magyar ősfoglalkozási ágak és jellemző háziállatfajok – magyar pusztai marha, mokányló, szalontai sertés, racka birka – is el fognak tűnni. A csikós, gulyás, juhász a maga ősi mivoltában csak az ősi állapotban maradt pusztán tud fönnmaradni, s így a természeti emlékekkel kapcsolatban ott, ahol lehetséges, egyúttal ethnográfiai emlékeket is kell létesíteni. A természeti és ethnográfiai emlékek létesítése azonban csak az első fontos lépés, amelynek főleg a nagyobbaknak fönntartása – úgy vélem – csak úgy lehetséges, ha azokat tulajdonképpen céljuk érintése nélkül közszükségleti cikkek termelésére is berendezzük oly módon, pl. tenyészállatok nevelése által hasznosítjuk. Ha létesítendő természeti emlékeinket nemcsak hogy úgy mondjam parádénak tartjuk, hanem bekapcsoljuk az életbe, akkor azok fönnmaradását biztosítottnak tekinthetjük.”

A területek védelmének intézeti vonatkozásaiban emlékezetes dátum az 1924-es esztendő, amikor külföldi pénzadománnyal a Madártani Intézet állományába tartozó kócsagórt alkalmaztak a Kis-Balatonon. Talán ezt a lépést tekinthetjük az első, intézményhez kötött természetvédelmi kezelési tevékenységnek az ország területén!

A külső munkatársi gárdából *dr. Beretzk Péter* szegedi főorvos volt az egyik legtevékenyebb közreműködő. Az ő személyes érdeme, hogy 1939-ben a szegedi Fehér-tavon védett természeti terület létesült. Az egykori leltárkönyvi sorszám és a védetté nyilvánító határozat ügyiratszama alapján ezt a területet fogadhatjuk el az ország első természetvédelmi rezervátumaként!

A második világháború után a 160.700/1946. V. 3. sz. földművelésügyi miniszteri rendelet állami vadrezervátumok létesítéséről határozott. Közöttük a Kis-Balatonnak, a Velencei-tónak és a szegedi Fehér-tónak – *dr. Beretzk Péter* személyével –, ez utóbbinak tudományos felügyeletével és szakirányításával a Madártani Intézetet bízta meg.

Ettől kezdve az Intézet mind gyakrabban foglalkozik területek védetté nyilvánító javaslatok kidolgozásával, és a védelem szervezésével is. 1964-től, a természetvédelmi főhatóság szervezetében ez már az egyik leghangsúlyosabb munkafeladatát képezi. Ennek az eredményeit számszerűen nehéz körvonalazni, hiszen ettől kezdve valamennyi védetté nyilvánító eljárásban része volt a határozathozatal és a kezelési szabályzatok zoológiai vonatkozásainak kimunkálásával. Az 1992. évi természetvédelmi törzskönyvi adatok áttekintésében mintegy 185 000 hektárra tehető az olyan védett természeti

területek összterjedelme, amely a Madártani Intézet kezdeményezéséből létesült! Nagyon sokoldalúan és nagyon sok munkával a Hortobágyi és Kiskunsági Nemzeti Parkok létrehozásánál működött közre. A biharugrai, a cserebökényi, a dévaványai, a kis-balatoni, a mártélyi, a pitvarosi, a pusztaszeri, a szabadkigyósi tájvédelmi körzetek, valamint a dinnyési-fertői, a velencei-tavi, a kardoskúti, a mágorpusztai, a tatársánci, a szaporcai országos jelentőségű természetvédelmi területek is a Madártani Intézet munkájának eredményei. Közülük jónéhánynál még a hatósági formaságok kimunkálását is az Intézet végezte el. További bővítéseikről már a kezelők gondoskodtak.

A védett természeti területek kezelését részben a természetvédelem hivatalos szervezete, részben pedig ezzel megbízott egyéb intézmények (pl. állami erdőgazdaságok, erdőrendezőiségek, vízügyi igazgatóságok, egyetemek stb.) látták, illetve látják el. A Madártani Intézet közvetlenül ilyen feladatokat sohasem kapott, de annál kiterjedtebben gondoskodott a kezelők munkáját segítő felügyeletről. Ez a tevékenysége a hetvenes években volt a legerőteljesebb, amikor a belső munkatársak az ország területét egymás között felosztva egy-egy tájegységen a zoológiai kezelési teendők szakirányítói voltak. Amikor az Országos Természetvédelmi Hivatal természetvédelmi főfelügyelők hálózatával intézte az ország természetvédelmének irányítását, ezeket a teendőket a dél-alföldi körzetben 1973–1977 között a Madártani Intézet látta el.

Az Intézet különleges természetvédelmi létesítményeknek is alkotója vagy létrehozásuknak részese. Így kifejlesztette a Dévaványai Túzokmentő Állomást és a mágorpusztai szabadtéri régészeti múzeumot, korhű környezetben. Közreműködött az ópusztaszeri Nemzeti Emlékpark szervezésében is.

A jelentősebb madárélőhelyekkel foglalkozó tanulmányokat *Schenk Jakabnak* az Aquilában 1922–1934 között sorozatként megjelentetett: *Kócsagvédelem – természetvédelem* c. beszámolóit indították. A Madártani Intézetben készült tudományos és ismeretterjesztő írások ezutánól mindmáig foglalkoznak az élőhelyek megőrzésének problémáival.

Nemzetközi együttműködések

A magyar természetvédelemben az Osztrák–Magyar Monarchia és Olaszország között 1873-ban létrejött énekesmadár-védelmi megállapodástól számítjuk a nemzetközi kapcsolatok kezdetét. Ezt a jobbjára még csak diplomáciai formaságot jelentő kezdeményezést követte az 1902. évi Párizsi Nemzetközi Madárvédelmi Egyezmény, amelynek a megszövegezése jórészt az 1901. évi, első magyar madárvédelmi körrendeletre épült. Ezt a rendeletet viszont a Magyar Ornithológiai Központ dolgozta ki.

Az Intézet a jelenben négy nemzetközi egyezmény hazai felelőse. Ezek:
– 1978-tól Ramsari Egyezmény (Egyezmény a nemzetközi jelentőségű vadvizekről, különösen, mint a vízimadarak tartózkodási helyéről – Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat)

– 1983-tól a Bonni Egyezmény (Vadonélő vonuló állatok védelmének egyezménye = Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals)

– 1985-től a Washingtoni Egyezmény (Veszélyeztetett vadon élő állatok és növények kereskedelméről szóló egyezmény = Convention International Trade Endangered Species of Wild Fauna and Flora)

– 1990-től a Berni Egyezmény (Egyezmény az európai vadonélő állatok, növények és természetes élőhelyeik védelméről = Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats)

E felsoroltakhoz a csatlakozás az Intézet javaslatai és előkészítő munkája alapján történt. A Ramsari Egyezmény keretében ez 14 egységből álló, 110 382 ha összterjedelmű területegyüttes kialakítását is jelentette, amely megfelelő a feltételeknek, a nemzetközi jelentőségű vadzajok jegyzékébe került. Az Intézet folyamatosan gondoskodik arról, hogy a felsorolt egyezmények elvárásai érvényesüljenek a hazai természetvédelemben.

A nemzetközi munkaprogramok klasszikusa a madárjelölés. Dánia és Németország után hazánk az USA-val egy időben, 1908-ban a világon harmadikként kapcsolódott a gyűrűzőmunkába. Már kezdeti szakaszában is erőteljesnek bizonyult ez a tevékenysége. Az 1944. évi háborús tűzvészben megsemmisült 170 000 gyűrűzési adatból is ez tükröződik. 1945-től az újrakezdés lendületesen indult, majd a nyolcvanas évektől fokozatosan a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesületnél kialakított Gyűrűző Központ vette át ezt a munkakört. A madárgyűrűzés elsősorban általa vált nemzetközi érdekelttségű természetvédelmi tevékenységgé, hogy elősegítette a vonulási útvonalak, a telelő- és gyülekezőhelyek megismerését, azok védelmének szervezéséhez tömegesen szolgáltatott konkrét adatot.

A Madártani Intézet kiterjedt kapcsolatokat tart a természetvédelem egyes nemzetközi szervezeteivel is. Közülük alapító tagként szerepel az 1922-ben létesített Nemzetközi Madárvédelmi Tanácsban, amely ma Madárvédelmi Világszervezet néven működik (= International Council for Bird Preservation = ICBP, BirdLife International = BLI). 1947-ben az ICBP keretében létesült, majd 1950-től önállósult a Nemzetközi Vízimadár és Élőhelykutató Központ (= International Waterfowl and Wetland Research Bureau = IWRB). Intézetünk szintén alapító tagként, mindmáig részese a szervezet sokoldalú természetvédelmi programjának. 1973-ban jött létre a Nemzetközi Darualap (= International Crane Foundation = ICF). Állatföldrajzi helyzetünk miatt a Madártani Intézet ebben is kiemelten érdekelt.

A második nemzetközi madártani kongresszus az Intézet bölcsőjét ringatta. Az utána következőknek majd mindegyikén változatos természetvédelmi témákkal szerepeltek az Intézet belső és külső munkatársai. Számos egyéb nemzetközi rendezvénysorozat az Intézet részéről állandó nemzeti delegátusokat fogad, és a Madártani Intézet is többször vállalt részt ilyenek megrendezésében. Legemlékezetesebbjei az ICBP 1968. évi Balatonszemesen rendezett konferenciája, vagy e szervezet tűzokvédelmi munkacsoportjának 1976-ban Sarkadremetén, majd 1986-ban Szarvason szervezett tanácskozásai. 1981-ben a debreceni IWRB konferencia, és 1985-ben a kardoskúti daru-gyülekezőhely közelében, Orosházán tartott ICF-találkozó.

A Madártani Intézetre háruló nemzetközi teendők gyakorlati jelentősége a hazai természetvédelem számára a vonuló és a kipusztulás veszélyébe került gerinces állatok védelmének összehangolásában csúcsonyul ki. Nem kevésbé fontos azonban az a szemléletformáló szerepe sem, amely a természetvédelemnek országhatároktól függetlenített szervezését szorgalmazza!

A társadalom szemléletformálása

A társadalom szemléletformálása a természetvédelem egyik alapköve, és ennek tudatában az Intézet nevelő-ismeretterjesztő tevékenysége hagyományteremtőnek bizonyult. Életkorra, felkészültségre tekintet nélkül ajtaja mindenki számára nyitva állt, tanácsadással, gyűjteményeivel, könyvtárával szolgálva az igényeket. Mindez kötetlen, meghitt személyi kapcsolatokkal történt, évtizedeken át tömegméretű baráti kört fejlesztve ki.

A Madártani Intézet részt kért a szakoktatásból is. A különböző egyetemeken szervezett környezetvédelmi, természetvédelmi és vadászati–vadgazdálkodási szakmérnökképzéseknek az Intézet munkatársai állandó előadói voltak, de az alsóbb szintű mező- és erdőgazdasági és vadászati oktatásban is gyakorta részt vettek. Az országot járva temérdek előadással, rendezvényeken való szerepléssel, de mindenképp írói munkássággal szolgálták a természet megismertetését és megszerettetését.

A természetvédelmi munkásság összegző értékelése

A Madártani Intézet leírt eredményeit a *Papp József–Réthy Zsigmond* szerkesztésében kiadott *Magyar madártani bibliográfiában* 1980-ig tekinthetjük át. Az utóbbi tizenhárom év szellemi termése könyvészetileg még feldolgozatlan. A tudományos igényű írások zöme a *Herman Ottó* által elindított, és centenáriumi évfolyamához érkezett *Aquila* című évkönyvében jelent meg, de az egyéb bel- és külföldi fórumokon közöltek mennyisége is tekintélyes. Az *Aquila* világszerte elismertségét a méltató kritikákból és a könyvtári cserék számából mérhetjük le.

Az Intézet fennállása óta minden munkaprogramjával közvetlenül vagy közvetve szolgálta a természetvédelmet. Korábbi időszakában ez a fauna és az élőhelyek feltárásában, a hagyományos madárvédelemben, és az ökológiai-állatföldrajzi kutatásokban merült ki. A természetvédelmi főhatóság testületébe kerülve a teljes hazai gerincesfauna védelmének szervezése, területek védetté nyilvánításának előkészítése és a természetvédelmi jogalkotás teendői is bővítették feladatuk körét a maga szakterületén. Tevékeny részt vállalt a nemzetközi természetvédelemben, tudományos munkássága mellett az oktatásból és az ismeretterjesztésből is mindenkor részt kért.

Mindez bizonyosága annak, hogy az államigazgatásban szükség van egy olyan felkészültségű munkacsoportra, amely a hatósági teendőkhöz nagyon sokoldalú tudományos háttérrel tud biztosítani.

Az évszázada természetvédelmet szolgáló Madártani Intézet jövőjét ezért változatlanul a jelenlegi szervezeti formában és feladatkörben tekinthetjük a leginkább megalapozottnak!

Irodalom–References

- Bankovics, A. (1985):* 90 éves a Magyar Madártani Intézet. – Állattani Közlemények, 72:21–26.
- Chernel, I. (1899):* Magyarország madarai, különös tekintettel gazdasági jelentőségükre. I–II. – Budapest; 1–187 + 1–830. pp.
- Fodor, T.–Nagy, L.–Sterbetz, I (1971):* A túzok. – Mezőgazdasági Kiadó, Budapest; 1–156. pp.
- Győry, J. (1985):* A madárvédelem időszerű kérdései hazánkban. – Állattani Közlemények, 72: 77–80.
- Herman, O. (1901):* A madarak hasznáról és káráról. – Budapest, 1–280.
- Herman, O. (1906):* Az 1902-ik évi Nemzetközi Madárvédelmi Egyezmény és Magyarország. – Budapest, 1–241.
- Kaán, K. (1931):* Természetvédelem és természeti emlékek. – Révai Kiadó, Budapest, 1–312.
- Keve, A. (1969):* Die Eichelhäher. – Die Neue Brehm Bücherei, A. Ziemsen Verlag Wittenberg-Lutherstadt, 1–128.
- Keve, A. (1984):* Magyarország madarainak névjegyzéke. – Biológiai Tanulmányok, nr. 11. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1–99.
- Keve, A. (-):* A magyar madártan története. – Kézirat.
- Márta, V. szerk. (1992):* Természetvédelmi adatok. – KTM–TvH kiadv. Kézirat, 1–94.
- Papp, J.–Réthy, Zs. szerk. (1980):* Magyar madártani bibliográfia. – Békéscsaba, 1–657.)
- Pátkai, I. (1974):* Nyolcvan év. – Aquila. 80–81:13–22.
- Rakonczay, Z. szerk. (1989):* Vörös Könyv. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 1–170.
- Schenk, J. (1908):* Az Obedszka-Bara gémtelpe a jelenben. – Aquila, 15:245–258.
- Schenk, J. (1911):* Tervezet a dabasi–ürbői homoki erdő, szikes mocsár területek tanulmányozására. – Aquila, 18:417–421.
- Schenk, J. (1916):* Ürbőpuszta madárvilága az 1915–16. években. – Aquila, 23:357.
- Schenk, J. (1917):* Kócsagok alkonya. – Természettudományi Közlöny, 49:29–44 + 116–134.
- Schenk, J. (1918):* A kócsag hajdani és jelenlegi fészkelőhelyei Magyarországon. – Aquila, 25: 31–88.
- Schenk, J. (1919):* Az őstermeszlet kincseinek védelme magyar földön. – Vörös Közlöny, 722. füzet.
- Schenk, J. (1919):* Az őstermeszlet védelme magyar földön. – Természettudományi Közlöny, 51:241–251.
- Schenk, J. (1922):* A gyakorlati természetvédelem megindítása Magyarországon. – Aquila, 29:29–42.
- Schenk, J. (1922):* Kócsagvédelem. – Nimród Vadászújság, 43:63–64
- Schenk, J. (1924):* Kócsagvédelem-természetvédelem. – Aquila, 30–31:303–304.
- Schenk, J. (1926):* A kisbalatoni gémtelep. – Archivum Balaticum, I:55–70.
- Schenk, J. (1928):* A kis-balatoni kócsagtelep jövőjéről. – Aquila, 34–35:11–15.
- Schenk, J. (1928):* Kócsagvédelem-természetvédelem. – Aquila, 34–35:459–461.
- Schenk, J. (1934):* Kócsagvédelem-természetvédelem. – Aquila, 36–37:357–360.

- Schenk, J. (1931):* Kócsagvédelem-természetvédelem. – *Aquila*, 38–41:329–334.
- Schenk, J. (1935):* A magyar természetvédelmi törvény. – *Búvár*, 1:27–33.
- Schenk (Vönöczky), J. (1943):* Ötven év. Visszaemlékezés a M. Kir. Madártani Intézet 50 éves múltjára. – *Aquila*, 50:9–47.
- Schmidt, E. (1970):* Das Blaueichen. – Die Neue Brehm Bücherei, A. Ziemsen Verlag Wittenberg-Lutherstadt, 1–72.
- Schmidt, E. (1981):* Die Sperbergrasmücke. – Die Neue Brehm Bücherei, A. Ziemsen Verlag Wittenberg-Lutherstadt, 1–98.
- Schmidt, E.–Farkas, T. (1974):* Der Steinrötel. – Die Neue Brehm Bücherei, A. Ziemsen Verlag, Wittenberg-Lutherstadt, 1–94.
- Sterbetz, I. (1961):* Der Seidenreiher. – Die Neue Brehm Bücherei, A. Ziemsen Verlag, Wittenberg-Lutherstadt, 1–131.
- Sterbetz, I. (1972):* Vízivad. – Mezőgazdasági Kiadó, Budapest: 1–204.
- Sterbetz, I. (1974):* Die Brachschwalbe. – Die Neue Brehm Bücherei, A. Ziemsen Verlag, Wittenberg-Lutherstadt, 1–111.
- Sterbetz, I. (1976):* A Hortobágy természetvédelme – in: Hortobágy. A nomád pusztától a nemzeti parkig. (Szerk. Kovács, G-né, Salamon, F. :) 315–342.
- Varga, I. (1975):* A természetvédelem – in: A környezetvédelem biológiai alapjai. (Szerk. Kovács, M.) Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 245–286.
- Vertse, A. (1947):* Beköszöntő. – *Aquila*, 51–54:9–42.

Nature Conservancy Performed by the Hungarian Institute of Ornithology*

Dr. István Sterbetz

The Hungarian Institute of Ornithology celebrating its centenary worked under the supervision of the Ministry of Religion and Public Education from 1893 to 1900 then under the Ministry of Agriculture till 1963. Since 1964 the Institute has been operating in the organization of the Nature Conservancy as a department of the Authority Conservation of the Ministry of the Environment.

Working programmes of the Institute have followed the requirements of the actual authority. The initial work was targeted on bird migration, avian faunistic and bird protection topics. Later on agricultural damages by birds and avian foods were mainly studied. Since 1964 the Institute has also been performing the duties of the authority as well as the relevant affairs of the administration.

All the working programmes of the Institute serve at the same time a kind of nature conservancy via survey, cognition, protection, sustainable use and love of the ecosystems. The migration and fauna studies offer knowledge on the composition and dynamics of the Hungarian avifauna. Theory and practice of bird protection has played a considerable role even by attitude transforming. Evaluation of the agricultural impact of birds and other ecological studies have enabled to manage the conflicts between nature conservancy and agriculture. The Institute of Ornithology, as an authorized unit of nature conservancy has provided useful information for legal protection of vertebrate species and their habitats, as well. As a consequence, all avian species, except 19 huntable birds, and 58 mammalian, 15 reptile, 16 amphibian and 28 fish species as well as habitats covering ca. 185 000 hectares have been declared protected. Since 1901 the Institute has been contributing to the constitution of provisions of laws dealing with nature conservancy. The Institute has attached

importance to the establishment and upholding of a network of external experts since its existence. From this populous sphere of friends came to existence the Hungarian Ornithological Society (presently the Hungarian Ornithological and Nature Conservancy Society) in 1974. The Hungarian Institute of Ornithology has initiated and prepared joining of Hungary to the Ramsar, Bonn, the Washington and Bern Conventions. It is foundary member of the ICBP (presently BLI) and IWRB international nature conservancy organizations. The Institute has been represented Hungary at bringing about these convents and in these organizations, too.

The Hungarian Institute of Ornithology has been a pioneer in nature conservancy. It has been participated in the organization and management of protection since its existence. The results of these activies have been evidenced by the bulk of its publications, as well.

Author's address:
Dr. István Sterbetz
Budapest
Fivér u. 4/a
H-1131

*Remark: The paper was presented at the Centenary Festival of the Hungarian Institute of Ornithology held in Budapest on 16th of October, 1993.